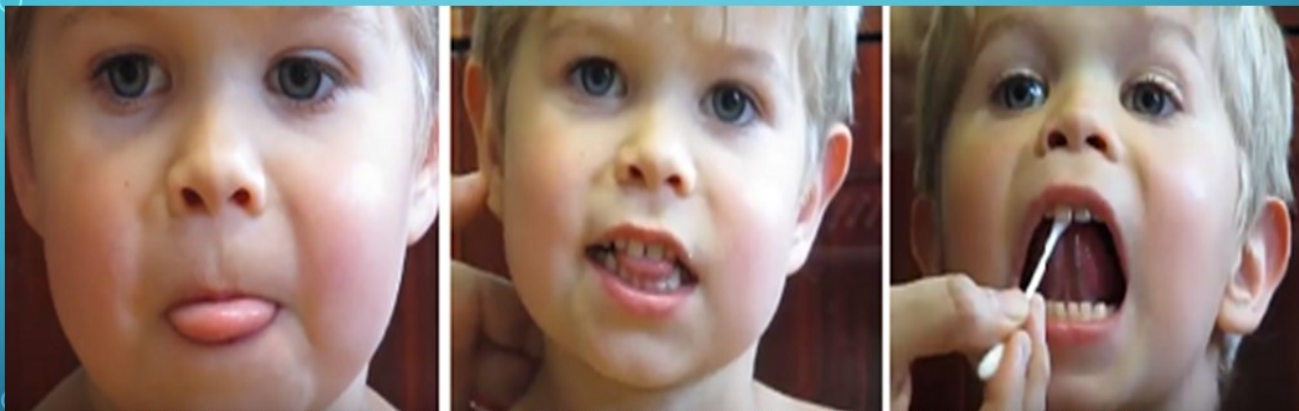

ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Кредиттер саны: 4 кредит

«ДЕФЕКТОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС» КАФЕДРАСЫНЫҢ
АҒА ОҚЫТУШЫСЫ П.Ғ.М., БЕКМАҒАНБЕТОВА АСЕМ
КАЙЫРКЕНОВНА

№	Тақырыбы	Мазмұны
1	«Логопедиялық технология» пәнінің тапсырмалары мен әдістері. Пәннің терминдік аппараты:	1.1 Пәннің мақсаты мен міндеті. 1.2 Логопедиялық әсер етудің әдістері мен принциптері 1.3 Пәннің терминдік аппараты.
2	Логопедиялық тексеруді комплекстік өткізудің технологиясы (дислалия, ринология, дизартрия, кекештену)	2.1 Логопедиялық комплекстік тексерудің принциптері 2.2 Дизартрияға шалдыққан балаларды тексеру 2.3 Ринологияға шалдыққан балаларды тексеру 2.4. Тұтығатын балаларды тексеру
3	Сөйлеудің айтылу жағының негіздері	3.1 Артикуляциялық аппараттың функциясы және құрылысы. 3.2 Дыбыстарды топтарға жіктеу. 3.3 Дыбыстарының артикуляциялық орналасуын сипаттау. 3.4 Дыбыстарды қою кезеңі
4	Сөйлеудің айтылу жағының түзетілуі және қалыптасу технологиясы. Сөйлеудің дислалия кезіндегі айтылуының түзетілу және қалыптасу технологиясы	4.1 Сөйлеудің дислалия кезіндегі айтылуының түзету 4.2 Ш, Ж, Щ, Ч дыбыстарының айтылу кемшіліктері және түзету жолдары 4.3 Л және Л ^І дыбыстарын айтудың кемшіліктері және түзету жолдары. 4.4. Үнді дауыссыздардың айтылу кемшіліктері және түзету жолдары

5	Ринолалия кезінде түзету жолдарының технологиясы. Фонетикалық бұзылуының түзету жолдарының ерекшеліктері кемістікке қарай	5.1 Ринолалия кезінде түзету жолдары. 5.2 Ашық ринолалия 5.3. Жабық ринолалия 5.4 Массажды қолдану.
6	Сөйлеудің дизартрия кезіндегі айтылуының түзетілу және қалыптасу технологиясы	6.1 Дизартрия кезіндегі түзету – педагогикалық жұмысы. 6.2 Дизартрияға шалдыққан және әртүрлі формадағы сөйлеу бұзылыстары бар балалармен логопедиялық жұмыс.
7	Жазбаша сөйлеудің бұзылуын түзету технологиясы.	7.1 Жазу мен оқуындағы кемістіктерді түзету жұмыстарының басты бағыттары. 7.2 Жазуы мен оқуындағы кемістіктердің алдың алу. 7.3 Фонетико – фонематикасы толық жетілмеген балалармен жүргізілетін түзету жұмысының бағыттары
8	Кекештік кезіндегі ауызша сөйлеудің темпо - ритмикалық ұйымын қалыптастыру технологиясы	8.1 Сөйлеудегі дем алуды, әртүрлі дауыс ырғағын және дауыс кірісін қалыптастыру. 8.2 Сөйлеудің қалыпты жағын дамыту. 8.3 Кекештіктің темпі мен ритмін түзету жолдары.

- **Пәнді оқытудың мақсаты:**

- «Логопедиялық технология» курсын оқытудың негізгі мақсаты студенттерді тіл кемістігі туралы ғылымның пайда болуы мен қалыптасу тарихы; баланың сөйлеу тілінің қалыптасу заңдылықтары мен оның ауытқу механизмдері; тіл кемістіктерінің психолінгвистикалық және клинико-физиологиялық аспектілері; бала тіліндегі бұзылуларды анықтай білу; дифференциалды диагностика негіздері; арнайы мекемелердегі коррекциялық-тәрбиелік бағыттағы логопедиялық көмек негіздері тәрізді теориялық біліммен қаруландыру болып табылады.

- **Пәнді оқытудағы міндеттер:**

- «Логопедиялық технология» курсы дефектолог –мамандар даярлап шығарудағы маңызды пәндердің бірі болғандықтан, негізгі міндет – студенттерді теориялық және практикалық жағынан шыңдау,яғни әр түрлі даму ауытқулары бар балалардың (интеллект, анализаторлық, эмоциональдық - еріктік) сөйлеу әрекеттерінің спецификалық ерекшеліктері, қалыптасу заңдылықтары мен оларды жою туралы қажетті білім, білік машықтарын игерту.

СТУДЕНТТЕР БІЛУГЕ ТИІС:

- тіл туралы ілімнің теориялық және жаратылыстық – ғылыми негіздері жайлы;
- сөйлеу әрекетінің онтогенетикалық қалыптасу жолдары жайлы;
- қалыпты және қалыпсыз жағдайлардағы бала тілінің даму заңдылықтары жайлы;
- тіл кемістіктерінің классификациясын;
- тіл кемістіктерін анықтаудың мақсатын, міндеттері мен қағидаларын және әртүрлі типтегі арнайы мекемелердегі коррекциялық-педагогикалық көмектер беру мүмкіндіктері жайлы;
- логопедия ғылымы мен онымен байланысты басқа да ғылымдардың өзекті мәселелерімен және Қазақстандағы логопедиялық көмектер жүйесі мәселелерімен, ғылымдағы жаңалықтармен таныс болу.

СТУДЕНТТЕР МЕҢГЕРЕТІН ДАҒДЫЛАР:

- логопедиялық әдебиетпен жұмыс жасай білу;
- баланың жалпы динамикасы мен тілдік дамуын дұрыс бақылай білу;
- тілдік бұзылуларға диагностика жасай білу;
- логопедиялық көмек жасай отырып, оны теориялық жағынан негіздей білу және дұрыс жүзеге асыру;
- логопедия сабақтарына арналған түрлі дидактикалық материал даярлай білу және оны қолдана білу;
- тілдік патологиясы бар баланың жеке ерекшеліктері мен тілдік кемістіктерін анықтай білу;
- логопедия сабақтары мен логопедиялық тексерулерге арналған көрнекі және дидактикалық материалдар даярлай білу;
- арнайы мекемелерде жұмыс істейтін логопедтердің психолого – педагогикалық тәжірибесін бақылау мен оған анализ жасай білу;

Логопедиялық технологияға мыналар жатады:

- Логопедиялық тексеру технологиясы.
- Дыбысты айтуды түзету технологиясы.
- Сөйлеудің айтылу жағының әртүрлі бұзылулары кезінде сөйлеу тыныс алуының қалыптасу технологиясы.
- Сөйлеудің айтылу жағының әртүрлі бұзылулары кезінде дауысты түзету технологиясы.
- Сөйлеудің интонациялық жағын дамыту технологиясы.
- Сөйлеудің темпо-ритмикалық жағын түзету технологиясы.
- Сөйлеудің лексикалық және грамматикалық жағын дамыту технологиясы.
- Логопедиялық массаж технологиясы.

ДИСЛАЛИЯНЫ АНЫҚТАУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ:

- **1.Сигматизм** – гректің сигма деген әрпінің дыбысталуымен ысқырық /с,сⁱ, з, зⁱ, ц/ және ызың /ш,ж,ч,ш/ дыбыстарының айтылу мүкістіктерін білдіреді. Мүкістіктер – сөйлеу тіліндегі дыбыстардың айтылуында ең көп тараған түрлері.
- **2.Ротацизм** – гректің ро деген әрпі р дыбысын білдіреді, /р,рⁱ/ дыбыстарының сөйлеу тілінің айтылуында болатын мүкістік.
- **3.Ламбдацизм** – гректің ламбада деген әрпі л дыбысын білдіреді, /л, лⁱ/ дыбыстарының сөйлеу тілінің айтылуында болатын мүкістік.
- **4. Сөйлеу тіліндегі айтылуында болатын тандай дыбыстарының ақаулықтары;**
- Каппацизм – к, кⁱ, дыбыстары;
- Гаммацизм – г, гⁱ, дыбыстары;
- Хитизм – х, хⁱ, дыбыстары;
- Йотацизм – й дыбысы; /гректің капп, гамма, хи, йота деген әріптері к,г,х,й дыбыстарын білдіреді/.
- **5.Ұяң дауыссыз дыбыстарының ақаулығы** – сөйлеу тіліндегі ұяң дауыссыз дыбыстарының айтылуындағы ақаулықтар. Бұндай ақаулықта ұяң дауыссыздар өздерінің қатаң дауыссыз сыңарларымен орын алмастырады: в-п, д-т, в-ф, з-с, ж-ш, г-ғ, к-қ.
- Бұндай ақаулықтар құлағы нашар еститін керең балаларда жиі кездеседі.
- **6.Жінішке дауыссыз дыбыстардың ақаулықтары.** Сөйлеу тіліндегі жінішке дауыссыздардың өздерінің қатаң дауыссыз сыңарларымен орын алмастыру ақаулықтары: дⁱ – д, пⁱ – п, кⁱ –к, рⁱ –р.

Дизартрияны тексеру.

- Кешенді тексерудің негізгі мақсаты ақаулықтың құрамындағы негізгі бөлімін дұрыс анықтау болып табылады.
- *Анамнез жинау.*
- Нәрестенің логопедиялық картасында төменде аталған мәліметтер көрсетіледі:
  - -алғашқы айқайдың сипаты: күшті,ұзақ,сыңғырлақ,қатаң,тез шаршауы;
  - -омырауды алуы: күшті,әлсіз,мүмкін емес;
  - -жұтуы: қақалады,емгені мұрыннан шығады;
  - -тыныс алуы- қалыпты,жиі;
  - -уілдеу дыбыстар-бірқалыпты;
- Аналарға арналған анкета бойынша жүктіліктің өтуі,ананың денсаулығы,ауыруы,тууы,диспансерлік санақта тұруы,баланың моторлық дамуы (басын ұстауы,еңбектеуі,отыруы,жүруі),мектепке дейінгі кезеңдегі қимылының дамуы (сурет салуы,құрастыруы),қандай тамақты (сұйық,қою) ұнататынын,сөйлеу тілінің дамуы туралы мағлұматтар алғашқы сөздің, фразанфң пайда болу мерзімі,сөйлеу тілінің түсініктілігі,оқу мен жазудағы қиыншылықтары туралы мағлұматтар жиналады.

ДИЗАРТРИЯДАН САҚТАНДЫРУ ШАРАЛАРЫ

I кезең –жүктілік кезінде , босанғаннан кейін баланың дамуына ешқандай кедергілер болмауы тиіс.

II – кезең- дизартриясы бар балаларда сөйлеу тілінің дыбыстық жағының жетілмеуі салдарынан оқу және жазу бұзылыстары кездеседі. Сол себепті дислексия мен дисграфияны түзету жұмысы жүргізіледі

III-кезең-бұл деңгейдегі сақтандыру шаралары жасөспірімдердің ары қарай оқуына , кәсіби бағдарлауына байланысты

РИНОЛАЛИЯҒА ШАЛДЫҚҚАН БАЛАЛАРДЫ ТЕКСЕРУ

- **Жабық ринолалия.** Бітеу ринолалия сөйлеу тіліндегі дыбыстардың айтылуы кезінде мұрынан жақсы естілудің физиологиясының төмендігін сипаттайды. Мұрын жолды м,н,ң,ц дыбыстарының дұрыс айтылатындығы үндерінің өте ашық естілетіндігі байқалады. Бұл дыбыстардың артикуляциясының барысында мұрын жұтқыншақ ашық қалады да ауа мұрын жолына кіріп кетеді. Егер мұрыннан шығатын үн жақсы естілмейтін болса онда бұл дыбыстар м, м-б, б; н, н-д, д,н, ң-ғ болып ауыздан айтылады.
- **Ашық ринолалияда** дауысты дыбыстардың үн әуездерінің бұзылуымен қатар кейбір дауыссыз дыбыстардың да үн әуездері бұзылады екен, ысқырық /свистящих/ және ызың /шипящих/ дыбыстарды айтқан кезде қырылдап естіледі. /ф,в,х/ сол сияқты ерін-тіс /п,б,д,т,к,қ,г,р/ және үнді /л,р/ дыбыстарын айтқан кезде де үн әуездері ашық естілуі үшін дұрыс айтылуын қамтамасыз ететін ауыз қуысында ауа қысымы пайда бола алмайды. Ашық ринолалияда ұзақ созып айтқанда шығатын ауа ағынының әлсіздігі сондай, тіпті р дыбысын шығаруға тіл ұшының дірілдеуге шамасы жетпейді.

ТҰТЫҒАТЫН БАЛАЛАРДЫ ТЕКСЕРУ

- Логопедиялық тексеру мынадай бағытта жүргізіледі.
- 1. Тұтығудың себептері мен түрін анықтау /түрі, дәрежесі, ілеспелі қимыл-қозғалыстың болуы, болмауы, логофобия, тұтығудың барысы/.
- 2. Баланың сөйлеу жылдамдығын анықтау /баяулығы, шапшандығы, секіріс түріндегісі/. Логопед сөйлеу жылдамдығының шапшандығына баса көңіл бөледі, өйткені оны түзету кейін қиынға түседі. Мұндай жағдайда баланың семьясында үлкен адамдардың өте тез сөйлейтіндігі жиі байқалады. Логопед ата-аналармен тиісті әңгіме өткізу үшін арнайы жазылым /запись/ жасауы керек.
- 3. Ата-анасымен әңгіме барысында баланың сол қолмен ісетеуіне тиым салғаны, оң қолымен істеуге үйрету туралы мғлұмат алуға болады.
- 4. Көңіл бөлудің бұзылуын тексеру.
- 5. Баланың сөйлеу тілі мен жалпы дамуының тарихын білу: оның алғашқы сөзі қашан пайда болды, қай уақыттан бастап сөйлей бастады, одан әрі даму қалай болды т.б.
- 6. Баланың айналасындағы сөйлеу ортасын білу: жақындарының ішінде сөйлеу кемістігі бар адамдар бар ма, жанұясындағы екі тілде сөйлейтіндер бар ма, айналасындағылардың сөйлеу жылдамдығы қандай, тұтығатын үлкендер немесе балалармен /байланыс/ қарым-қатынаста болды ма т.б. анықтау қажет.

7. Жанұядағы қарым-қатынас сипаты /баланы шектен тыс еркелету немесе керісінше катал ұстау, бірде айналап, бірде жазалап бірде рұқсатпей, бірде еркіндік беру, бірде ұрыс сияқты жағдайларға көңіл аудару/. Егер логопед бала тәрбиесіндегі жетіспеушілікті анықтайтын болса, онда әрі қарай үлкендердің баламен қарым-қатынас дұрыстауға ықпал етуіне тура келеді.

8. Семья жағдайымен танысу; /ұрыс-керіс, келіспеушілік жоқ па. Бала оған қалай қарайды/.

9. Тұтығудың басталған мерзімін, дамуын, барысын анықтау. Ата-анасының тұтығудың пайда болуы мен күшеюін қандай жағдаймен байланыстыратынын білу. Тырысудың формасын, орнын, жиілігін анықтау. Сөйлеу қабілетінің сақталуы.

10. Тұтығуына баланың өз реакциясының қалай екендігін білу /тұтығу кедергі жасай ма, қинай ма немесе оны өзі аңғармай ма, сөйлеудің тоқталуынан қорқа ма, әлде көңіл аудармай ма/.

11. Дыбыс шығаруындағы кемшіліктердің пайда болуы. Егер осы кемшіліктер табыла қалса, артикуляциялық аппаратының органдарының қозғалысы мен құрылысын қосымша тексеру қажет, сол сияқты барлық фонемалар кемшілігі мен фонематикалық қабылдауын анықтау.

12. Тұтығатын баланың сөйлеу тілі дамуының жалпы деңгейін белгілеу /оның сөздік қоры жасына сәйкес пе, грамматикалық қатарының дәрежесі жеткілікті қалыптасқан ба/.

ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНЫҢ КЕЗЕҢДЕРІ:

- Дайындық кезеңі
- Дыбысты қою кезеңі
- Дыбысты дұрыс айтуға машықтандыру кезеңі
- Дыбысты ұқсас дыбыстардан ажырату кезеңі

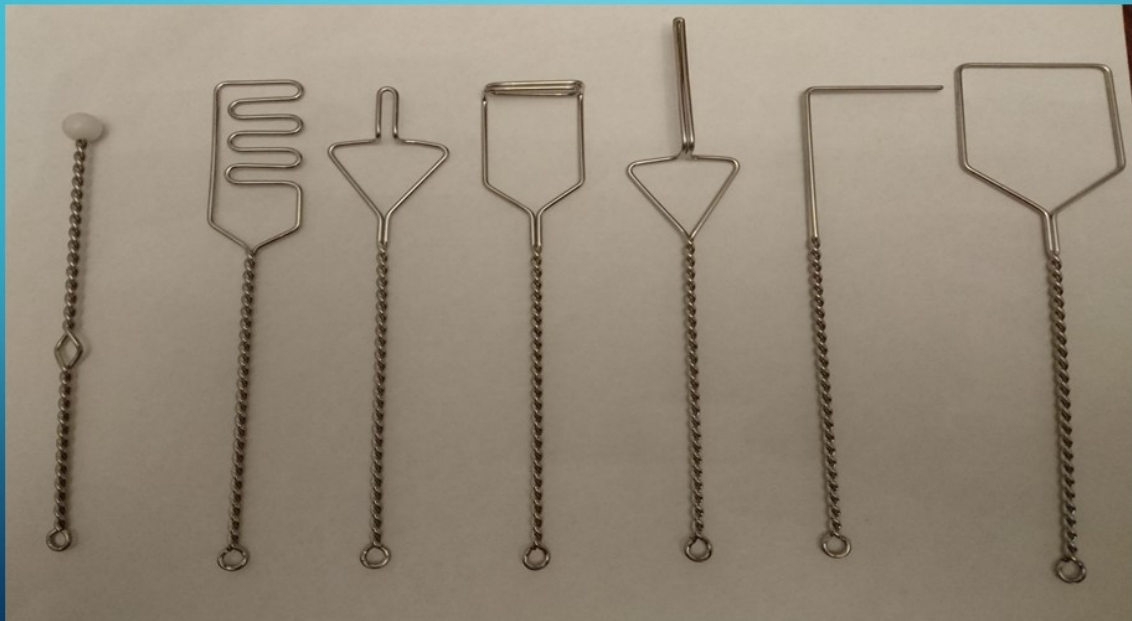

ДЫБЫСТЫ ҚОЮҒА ДАЙЫНДЫҚ КЕЗЕҢІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН АРТИКУЛЯЦИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР

1. «Күрекше» жалпақ тілді ауыз қуысынан шығарып, төменгі ерінге салып 10-15 секунд ұстап тұру керек. Тілді қимылдатпай ұстап тұруын қадағалау керек.
2. «Кесе» ауыз кең ашық. Жалпақ тілді жоғары тіске қарай көтеріп 10-15 секунд ұстап тұру керек. Бірақ тіл тіске тимеуі керек.
3. «Іне» ауыз ашық. Тілді жіңішкертіп ауызды шығарып 10-15 секунд ұстап тұру керек.
4. «Төбешік» ауыз сәл ашық. Тілдің екі бүйірі жоғары азу тістерге тиіп тұр. Тілдің ұшы алдыңғы төменгі тістерге тірелген. Осы қалыпта 10-15 секунд ұстап тұру керек.
5. «Түтікше» жалпақ тілді ауыз қуысынан шығарып бүйірлерін жоғары көтеріп түтікшеге ұқсатып тұрып үрлеу. Осы жаттығулардың бәрін баяу қалыпта орындап 8-10 рет қайталау қажет.
6. «Сағат» жіңішке тілді ауыз қуысынан шығарып оңға, солға қимылдату керек. 15-20 рет қайталау.
7. «Ат шауып келеді» тілді таңдайға жабыстырып баяу, жылдам қағу керек. Тіл асты желбезегін созу. Жаттығуды 10-15 рет қайталау. /46 сурет/.
8. «Саңырауқұлақ» ауызды кең ашып тіл ұшын таңдайға жапсырып ұстап тұру керек. /46 сурет/.
9. «Алтыбақан» тілді жіңішкертіп ұстап кезекпен мұрынға, иекке қарай созу. Бірақ ауызды ашып ұстау керек. Осылайша 15 рет қайталау қажет. /47 сурет/.
10. «Тәтті шырын» жалпақ тілмен жоғарғы ерінді жалап ауыз қуысына тереңірек кіргізіп ұстау. Осылайша 15 рет қайталау қажет.
11. «Жылан» ауызды кең ашып, тілді молырақ алға қарай жылжытып жіңішкертіп, қатайтып ұстап, сосын осы қалыпта ауыз қуысына ақырындап кіргізу.
12. «Сылақшы» ауыз сәл ашық, тілді шығарып әуелі жоғарғы ерінді, сосын төменгі ерінді жалау. Бағытын өзгерте отырып 10-15 рет қайталау.

ДЫБЫСТЫ ҚОЮДА ЗОНДТАРДЫ ҚОЛДАНУ

ФОНЕТИКО – ФОНЕМАТИКАСЫ ТОЛЫҚ ЖЕТІЛМЕГЕН БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНЫҢ БАҒЫТТАРЫ.

Түзету оқуының ең басты бағыттары:

- 1. Дыбыстырдың айтылуын қалыптастыру.
- 2. Фонематикалық есіту қабілетін жетілдіру.
- 3. Сауат ашу оқуына дайындық.

КЕКЕШТІКТІҢ ТЕМПІ МЕН РИТМІН ТҮЗЕТУ ЖОЛДАРЫ

- 1. Медициналық әсер ету. ол баланың нерв системасының функциясын қалыпты жағдайда болуына мүмкіндік жасайды және психотерапия мен логопедиялық жұмыстар үшін қолайлы жағдайлар жасайды.
- 2. Психотерапиялық әсер ету барлық логопедиялық жұмыс кезінде жүргізіледі. Ол баланы тұтығусыз сөйлей алатынына сендіру. Бұл бағыттағы жетістіктерге құрбыларын, тәрбиешілерін немесе ата-анасын қатыстыра отырып, баланың көңіл аударуын бөлу, белгілеу /жазып алу/.
- 3. Логопедиялық әсер ету. Бұл ұзақ уақыт бойына /8-9 ай/, жүйелі түрде жүргізілетін системалық сабақтар курсы.
- Бұл сабақтың негізгі мақсаты өмірдің кез-келген жағдайында тұтығудың жеңіл түрінен бастап, күрделі, қиын түрлеріне дейін балаларды дұрыс және еркін сөйлеуге дағдыландыру болып табылады.
- 4. Логопедиялық ритмика. /ырғақ/. Ол әртүрлі жаттығулар мен ырғақтар немесе балалардың сөйлеуіне байланысты қозғалыс ойындарынан тұрады. Мұндай жаттығулар мен ойындар жалпы және сөйлеу моторикасының дамуына ықпал етеді, сигнал бойынша әрекет жасауға, өзін-өзі меңгере білуге, ырғақты сезінуге тәрбиелейді, қозғалыс координациясын дамытады.
- 5. Тұтығатын баланың жеке басына қоршаған ортасының әсер етуі. Бұл түзету – тәрбие жұмыстарының барлық кезеңдерінде жүзеге асырылады. Педагогтар, тәрбиешілер, ата-аналар баланы өзіне-өзінің сөйлеу кемістігін түсініп, одан құтылу жолдарын ойлауға тәрбиелеу қажет, сабақтарды әрбір кезеңдеріндегі қол жеткен жетістіктерді сезінуіне қолдау жасап, түбінде толық болатын, яғни тұтығудан біржола айырылып, дұрыс сөйлей алатынына көз жеткізу керек.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИТТЕР:

- Лалаева Р.И., и др. Логопедия в таблицах и схемах. М, 2015Флерова Ж.М. Логопедия. Ростов на дону, 2016
- Омирбекова К.К. , и др. Логопедия негіздері. – Алматы, 2017
- Зыкова Т.С. Хотеева Э.Н. Социально-бытовая ориентировка в специальных / коррекционных/ образовательных учреждениях. – м, 2016
- Арт – терапия . Әдістемелік нұсқаулық – Құрастырған: Мадалиева З.Б. Сүлеймен М.М. – Алматы., 2016
- Коркина В.И. Педагогика тарихы. Атлас. - Караганды, 2017